

252. Säby, Ösmo sn, Sotholms hd.

Pl. 1: B 673.

Litteratur: B 673, L 834. Ransakningarna 1667—84; G. Upmark, Sotholms härad 2, s. 13 f. (s. 10).**Avbildning:** P. Helgonius (i Peringskiölds *Monumenta Sudermanniae* och B 673).

Enligt *Ransakningarna* fanns »uthi Säby gärde en runsteen som ähr kullfallen». Såväl i Peringskiölds *Monumenta Sudermanniae* som i *Bautil* (och därefter hos Liljegren) förekommer den felaktiga namnformen »Stäby gärde», vilket säkerligen går tillbaka på Helgonius' anteckningsbok. Stenen omtalas icke i senare förteckningar över bevarade fornlämningar i Ösmo och är sannolikt förkommen.

Stenen var redan då den tecknades av Helgonius ett fragment, nedre delen av en ristning av samma typ som Sö 234, Sö 256 m. fl.

Inskrift (efter B 673):

+ u[i] isa × auk × raisa + stain × iftir + toka + bropur + sin + ku
 5 10 15 20 25 30 35

. . . . [þessa] ok ræisa stæin æftir Toka, broður sinn [goðan].

»... denna och resa sten efter Toke, sin [gode] broder.»

Formen [þ]isa, ack. sg. fem., visar, att där framför måste ha gått ett feminint substantiv, sannolikt *bro*. Inskriften torde sålunda ha meddelat, att »N. N. lät göra denna bro och resa stenen efter sin broder Toke». De sista runorna, 37—38 **ku**, äro snarast början av ett **kupan** *goðan*, adjektivbestämning till *broður sinn*; de tre återstående runorna ha kanske haft sin plats på stenytan utanför slingan, fastän Helgonius icke har observerat dem. Häremot talar givetvis i någon mån, att inskriften för övrigt har o-runan, ej **u**, som tecken för o-vokal: **toka**, **bropur**. Tänkbart vore givetvis också önskeformeln **kup hialbi** (jfr Sö 255) eller **kup hialbi ant hans**, ehuru det är svårare att tro, att så mycket kunnat stå på stenen och förbises av tecknaren. Jfr ett liknande **ku** i slutet av inskriften Sö 220.

Mansnamnet *Toki* förekommer även å Sö 49 och Sö 145 samt i flera andra svenska inskrifter: Ög 70, 104, 189 och 209; Sm 2 och 10; i Uppland: L 285 Bro, Esbro sn, L 667 Kålsta, Litslena sn, L 469 Angarns sn; i Västergötland: T 38 Töfta, Bjärby sn, T 86 Sals sn. Det har uppenbarligen varit vida vanligare i Götaland än i Uppland, och anmärkningsvärt är, att Södermanland har lika många belägg som Uppland. I Danmark är det ett av de allra vanligaste namnen i runinskrifter och medeltida källor. Också de medeltida beläggen i svenska urkunder äro tydligt koncentrerade till Småland samt Öster- och Västergötland. Enligt Brate (i: *Sveriges folk*, utg. av I. Flodström, s. 206) är *Toki* kortnamn till *Thorke*, med samma ljudsubstitution *t* för *þ* som i *Tola* Sö 179.

253. Vansta, Ösmo sn, Sotholms hd.

Pl. 197.

Litteratur: D 8vo 84. G. Upmark, Sotholms härad 2, s. 13; S. Boije, Anteckningar (ATA).**Avbildning:** Dybeck a. a.

Runstenen är endast känd genom Dybecks teckning och hans uppgifter. I *Svenska runurkunder* 2, s. 28 meddelar han följande: »Ett urgammalt minnesmärke, som visserligen borde iständsättas, är å förut nämnda Vansta bys skogsmark, der vägen från Klastorp till Ösmo kyrka löper

öfver en obetydlig höjd. Vid ett större, skadadt röse står en vacker rest sten av tre alnars höjd, och en dylik ligger helt nära. För att utröna om å rösets andra sida sådane stenar funnits lät jag här och der rödja, fast utan framgång. Men mellan stensättningen och vägen uppdagades under mossan nedre stycket af en Runsten, och vid fortsatt spaning funnos de tu öfrige. De tre delarne sammanfördes och fogades till hvarandra, hvarvid klart förnams att stenen blifvit genom våldsverkan styckad».

Stenen har senare icke kunnat återfinnas, ehuru den blifvit av många och vid olika tider eftersökt och efterfrågad. Tyvärr äro Dybecks uppgifter om platsen ganska obestämda. Om man utgår från att den legat på Vansta ägor, avser han troligen, såsom redan Boije förmodat, ett röse på södra sidan om vägen från Ösmo till Vansta, ungefär mitt emellan avtagsvägen till Sorunda och avtagsvägen till Djursnäs. Där finnes också i närheten en kullfallen bautasten, omkring 1½ m. hög. — Enligt en uppgift, som meddelas av Boije, skulle stenen ha blifvit använd vid en kyrkoreparation.

Stenens höjd har enligt Dybecks uppgifter varit omkring 1,60 m., bredd omkring 1,20 m.

Inskrift (enligt Dybeck):

kitilfast - × auk × ranfastr × auk × sigfastr × litu × kiara × mirki × at × þork -.. faður sin

Kættilfastr ok Ragnfastr ok Sigfastr letu gærra mærkir at Þor-, faður sinn.

»Kätttilfast och Ragnfast och Sigfast läto göra minnesmärket efter Tor-, sin fader.»

s-runan har i denna inskrift alltid (5 ggr) den omvända formen. Skiljetecken är ×.

Av faderns namn finnas endast de fyra första runorna på Dybecks teckning; resten var förstört. Namnet har varit sammansatt av Tor- och en efterled på *k* eller *g*: *Þorgils*, *Þorgæirr* (*Þorgerr*), *Þorggrimr*, *Þorgautr* eller *Þorkætill* (*Þorkell*). — Sönerna ha alla namn på *-fastr*. Se om dem E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100.

254. Vansta, Ösmo sn, Sotholms hd.

Pl. 124.

Litteratur: O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 44, *Runorna i Sverige* (1928), s. 52, 54, *Runorna* (1933), s. 193 f.; E. Olson, *Yngvars saga víðförla* (1912), s. 62.

Avbildningar: von Friesen 1904 a. a.; Brate 1904 (ATA); F. Braun 1910 (ATA).

Runstenen hittades år 1903 på en äng i södra kanten av sjön Öster Styran, som numera är urtappad. Den hade legat som bro över ett sumpigt ställe i ängen. Sannolikt hade den i senare tid blifvit förd dit för att tjäna ett praktiskt ändamål. Men var den ursprungligen har haft sin plats är sålunda okänt.

Nu står stenen i parken vid Vansta, Ö om mangårdsbyggnaden, rest mot ett jordfast klippblock.

Gråsten. Höjd 1,49 m., bredd (över korsmitten) 0,91 m. Till följd av det tryck, för vilket stenen har varit utsatt under den tid, då den låg som bro, har den brustit i två ungefär lika stora delar, genom en remna, som går tvärs över stenen något nedom mitten av ristningen. Några runor ha härigenom blifvit skadade. Ett par mindre avflagringar finnas på nedre delen av stenen. Men för övrigt är ristningen väl bevarad, tydlig och lättläst.

Inskrift:

· suan : auk stain : raistu · stain : at · tosta : faður : sin : is uarp : tauþr · i lipi : ikuars : auk at · þorstain :

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

auk kt : aystain : alhiltar · s - -

75 80 85 90 95